

ПАШТРОВСКО
ИСТОРИЈСКО
ДРУШТВО

MEĐUNARODNI NAUČNI SIMPOZIJUM

PAŠTROVIĆI & VENECIJA

POVODOM OBILJEŽAVANJA 600 GODINA OD POTPISIVANJA
PAŠTROVSKO-MLETAČKOG UGOVORA (1423–2023)

KNJIGA SAŽETAKA

4–6. APRIL 2023. | REŽEVIĆI – PETROVAC NA MORU

Programski odbor

Prof. dr Žika Bujuklić, predsjednik

Prof. Branislav Mitrović, akademik

Dr Mila Medigović Stefanović

Prof. dr Ilija Lalošević

Prof. dr Marijan Premović

Doc. dr Zrinka Mileusnić

Dr Katarina Mitrović

Dr Mirjana Blagojević

Doc. dr Predrag Zenović

Dušan Medin, MA

Organizacioni odbor

Dušan Medin, MA, predsjednik

Prof. dr Pavle R. Anđus

Doc. dr Miško Rađenović

Milica Stanić Radonjić, MA

Stevo Davidović

Đorđe V. Gregović

Blažo Kažanegra

Nemanja Kuljača

Jasenska Lalović

Mila Medin

MEĐUNARODNI
NAUČNI SIMPOZIJUM

PAŠTROVIĆI & VENECIJA

POVODOM OBILJEŽAVANJA
600 GODINA OD POTPISIVANJA
PAŠTROVSKO-MLETAČKOG UGOVORA
(1423–2023)

REŽEVIĆI – PETROVAC NA MORU
4–6. APRIL 2023. GODINE

KNJIGA SAŽETAKA

PETROVAC NA MORU
2023.

SADRŽAJ

<i>U slavu svijetle pastrovske diplomatije.....</i>	<i>7</i>
<i>Program.....</i>	<i>11</i>
<i>Sažeci.....</i>	<i>19</i>
<i>Bilješke.....</i>	<i>61</i>

U SLAVU SVIJETLE PAŠTROVSKE DIPLOMATIJE

Dana 4. aprila 2023. godine navršava se tačno 600 godina od sklapanja ugovora koji su istaknuti članovi paštrovske komunitadi potpisali s Frančeskom Bemdom, tadašnjim zapovjednikom Jadranskog mora i predstavnikom mletačke strane. Ugovor je potpisan na Bembovoj galiji pred paštrovskim žalom. Ovim dokumentom, koji je naredne godine verificovao mletački dužd Frančesko Foskari, Paštrovićima su, između ostalog, zagarantovane stare privilegije, autonomija vlasti, te brojna druga prava. Nažalost, Mlečani dogovoreno često nijesu poštovali, što je izazivalo revolt među Paštrovićima.

Želju da se priklone Prevedroj Republici Svetoga Marka i postanu dio njene prekomorske teritorije (*Stato da Màr*) osnažila je opasnost koja je prijetila od drugih država, prvenstveno od sve snažnijeg Osmanskog carstva, koje je ubrzano osvajalo Stari kontinent.

Međutim, i pored brojnih izazova koje su imali sve do zalaska *Serenissime* 1797, nema sumnje da su Paštrovići, potpisujući ugovor s Mlečanima, vjerovali da su učinili najbolji mogući (iako, istovremeno, nužni) izbor za zaštitu i očuvanje svog teritorijalnog, samoupravnog i duštvenog bića i identiteta.

Iako je višestoljetno turbulentno prisustvo Venecije na ovom prostoru ostavilo značajnog traga u Paštrovićima, kao i u ostalim krajevima kojima je gospodarila, ponajviše u domenu jezika, duhovne i materijalne kulture, ishrane, privređivanja i mnogim drugim aspektima života, ne smije se zaboraviti da su stanovnici od Kufina do Babina vira, na koncu, očuvali lokalnu upravu

(Bankadu), svoju narodnost, pravoslavno vjersko osjećanje i ćirilčko pismo kojim su pisali.

S druge strane, valja podsjetiti da je tek nakon dvije decenije Veneciji zvanično pristupila i komuna Lastva (kasnije Kastel Lastva, Petrovac na Moru), koja je – budući joj inače naklonjena – stoljećima samostalno upravljala svojom teritorijom.

*

Lokalna paštrovska zajednica, okupljena oko nekoliko nevladinih organizacija i udruženja, smatrala je obavezom kako prema svojim precima, tako i prema budućim pokoljenjima, da obilježi godišnjicu ovog istorijskog događaja, značajnog ne samo za domaći kontekst. Stoga su, ujedinjenim snagama, prigodan program osmislili Društvo za kulturni razvoj „Bauo“ (Petrovac na Moru), Udruženje Paštrovića (Petrovac na Moru), udruženje ZaDruga (Buljarica), Paštrovsko istorijsko društvo (Buljarica), Paštrovski almanah (Budva), Udruženje Paštrovića i prijatelja Paštrovića „Drobni pijesak“ u Beogradu i Fondacija „Bankada“ iz Svetog Stefana (u osnivanju).

Program je koncipiran da traje tokom cijele sedmice kroz tri ključne aktivnosti:

- ponedjeljak (3. april) – u Svečanoj sali Filozofskog fakulteta Univerziteta Crne Gore u Nikšiću, s početkom u 12.00 časova, biće predstavljana monografija dr Mirjane Blagojević Pod okriljem Svetog Nikole i Svetog Vlaha: pomorsko pravo u Kotoru i Dubrovniku po odredbama njihovih statuta (Beograd: HE-RAedu; Petrovac na Moru: Društvo za kulturni razvoj „Bauo“, 2020. godine);

- utorak, srijeda i četvrtak (4, 5. i 6. april) – u Spomen-domu „Reževići“ i hotelu „Palas“ u Petrovcu na Moru održaće se trodnevni Međunarodni naučni simpozijum „Paštrovići & Venecija“, sa učešćem preko 30 učesnika iz Italije, Slovenije, Hrvatske, Srbije i Crne Gore koji će izložiti svoje naučne referate i govoriti na okruglom stolu koji se priređuje u okviru skupa – „Paštrovići i Mlečani: šest vjekova kasnije (1423–2023)“, i

- subota (8. april) – u hotelu „Palas“ u Petrovcu na Moru, s početkom u 18.00 časova, književnik Đorđe V. Gregović vodiće

radionicu posvećenu lokalnoj prošlosti i naslijeđu – „Paštrovaonica“ za učenike osnovnih škola.

Tokom pripreme i realizacije obilježavanja ove obljetnice podrška nije izostala od Opštine Budva, Turističke organizacije Opštine Budva, JU Muzeji i galerije Budve, Hotelske grupe Budvanska rivijera, Sveti Stefan hotela, hotela „Splendid“, restorana „Jadran“ Krsta Niklanovića i drugih ljudi dobre volje. Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore u Nikšiću omogućio je da se jedna od aktivnosti održi u prostoru te visokoobrazovne institucije. Organizatori svima upućuju riječi zahvalnosti.

*Dušan Medin,
predsjednik Organizacionog odbora*

PROGRAM

I dan / utorak, 4. april 2023. / Spomen-dom „Reževići“, Reževići

10.00 DOLAZAK I REGISTRACIJA UČESNIKA

11.00 SVEČANO OTVARANJE

Dušan Medin, MA, Društvo za kulturni razvoj „Bauo“,
Petrovac na Moru (predsjednik Organizacionog odbora)

Prof. dr Žika Bujuklić, Pravni fakultet Univerziteta u
Beogradu (predsjednik Programskog odbora)

Predstavnik Ministarstva kulture i medija Crne Gore,
Cetinje

Predstavnik Ministarstva vanjskih poslova Crne Gore,
Podgorica

Doc. dr Predrag Zenović, predsjednik Savjeta za kulturu
Opštine Budva

Program vodi: Milica Stanić Radonjić, MA, Društvo za
kulturni razvoj „Bauo“, Petrovac na Moru

Muzički program: Pavle Stanjević, klavir
(klasa prof. Filipa Miladinovića, JU Škola za osnovno
muzičko obrazovanje Budva)

11.30 UVODNA BESJEDA

Simo Armenko – Uzroci i posledice ugovora između Mletačke republike i Paštrovića 1423. godine

12.00 KOKTEL DOBRODOŠLICE

12.30 I SESIJA – IZMEĐU *SERENISSIME* I DIVANA

Prof. dr Ema Miljković, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Republika Srbija – Paštrovići između Mletačke republike i Osmanskog carstva

Prof. dr Ilija Lalošević, Arhitektonski fakultet Univerziteta Crne Gore, Podgorica, Crna Gora – Prihvatanje mletačke vlasti u Boki Kotorskoj

Doc. dr Predrag Zenović, Humanističke studije Univerziteta Donja Gorica, Podgorica, Crna Gora – Paštrovići i Venecija u hronotopu mediteranskog ranog novog vijeka

Predsjedava prof. dr Žika Bujuklić

14.00 NJ. E. Andreina Marsella, ambasadorica Republike Italije u Crnoj Gori

14.10 RUČAK ZA UČESNIKE

15.00 OBILAZAK SPOMEN-DOMA „REŽEVIĆI“ I MANASTIRA REŽEVIĆI (fakultativno)

16.00 II SESIJA – POD ŠAPOM KRILATOG LAVA SVETOG MARKA

Dr Savo Marković, Bar, Crna Gora – *Upravljaју zajednički, gotovo kao što čine Švajcarci*. Uspostava mletačke

vlasti u Paštrovićima 1423. godine: temelj višestoljetne
uključenosti u *Stato da Màr*, usmjerenosti prema
Veneciji i susjednim krajevima Italije

Prof. dr Zlata Bojović, akademik, Srpska akademija nau-
ka i umetnosti, Beograd, Republika Srbija – Budva
i Paštrovići u mletačkim izveštajima

Dr Katarina Mitrović, Filozofski fakultet Univerziteta u
Beogradu, Republika Srbija – Mletačka crkvena politika u
Zeti i Severnoj Albaniji: odnos prema pravoslavnoj crkvi

Mr Vuk Uskoković, Evropski univerzitetski institut,
Firenca, Republika Italija – Komunitad u doba epidemije:
Paštrovići u borbi s kugom 1732. godine

Predsjedava prof. dr Siniša Jelušić, vanredni član CANU

18.00 PAUZA

18.30 III SESIJA – PAŠTROVSKO-MLETAČKI UGOVOR OD 4. APRILA 1423. GODINE

Prof. dr Žika Bujuklić, Pravni fakultet Univerziteta u
Beogradu – Uređenje pravnih odnosa između Mletačke
republike i lokalnih samouprava u Zetskom primorju

Dr Mirjana Blagojević, Beograd, Republika Srbija
– Ugovor Paštrovića i Mletaka – autonomija kroz
vekovе branjena

Ljiljana Zenović Krapović, Budva, Crna Gora
– Mletački predstavnici u pregovorima o Paštrovićima
1423–1435. godine

Predsjedava dr Savo Marković

20.00 VEČERA ZA UČESNIKE

II dan / srijeda, 5. april 2023. / Hotel „Palas“, Petrovac na Moru

10.00 IV SESIJA – JADRAN – PROSTOR INTERKULTURALNOSTI

Prof. Dr. Egidio Ivetic, Dipartimento di Scienze storiche, geografiche e dell'antichità, Università degli Studi di Padova, Repubblica Italiana – Venecia e l'Adriatico orientale (1400–1797)

Prof. dr Siniša Jelušić, vanredni član, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, Crna Gora – Interkulturalnost i individuacija: don Krsto Ivanović

Dr Marija Kocić, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Republika Srbija – Položaj paštrovske komune poslednjih decenija mletačke vladavine

Prim. dr Srđa Zlopaša, Psihoanalitičko društvo Srbije, Beograd, Republika Srbija – Etnopsihološka razmatranja u kontekstu odnosa Paštrovica i Mletačke republike
Predsjedava Snežana Pejović

11.30 PAUZA

12.00 V SESIJA – IZ ŠKRINJE PISANIH IZVORA

Prof. dr Viktor Savić, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Institut za srpski jezik SANU, Beograd, Republika Srbija – O Paštrovskom zakoniku

Prof. dr Jelica Stojanović, Filološki fakultet Univerziteta Crne Gore, Nikšić, Crna Gora – O Mlečićima i Mlečanima u paštrovskim ispravama

Prof. dr Miodrag Jovanović, Filološki fakultet Univerziteta Crne Gore, Nikšić, Crna Gora – Jezički tragovi mle-

tačke vlasti u oblasti od Kufina do Babina vira

Snežana Pejović, Istorijski arhiv Kotor, Državni arhiv
Crne Gore, Kotor, Crna Gora – Zašto je važno
istraživati arhivsku građu na primjeru Paštrovića
iz vremena mletačke uprave

Predsjedava prof. dr Zlata Bojović, akademik SANU

14.00 RUČAK ZA UČESNIKE

16.00 VI SESIJA – KROZ VIZURE UMJETNOSTI

Mr Lucija Đurašković, JU Muzeji i galerije Budve,
Crna Gora – Praskvička ikona Bogorodica Strasna
u svijetlu italokritskih stilskih karakteristika

Doc. dr Olga Vojičić Komatina, Filološki fakultet Uni-
verzitetu Crne Gore, Nikšić – Paštrovski i venecijanski
kulturni model u pripovjetkama Stefana Mitrova Ljubiše

Dr Ana M. Zečević, Muzička škola „Josip Slavenski“,
Beograd, Republika Srbija – Mletačka republika
u operama Mihovila Logara i Petra Konjovića – prepli-
tanje i suprotstavljanje dramskih i muzičkih motiva

Predsjedava prof. dr Miodrag Jovanović

18.00 OKRUGLI STO „PAŠTROVIĆI I MLEČANI: ŠEST VJEKOVA KASNIJE (1423–2023)“

Prof. dr Siniša Jelušić, vanredni član CANU, prof. dr
Žika Bujuklić, prof. dr Ilija Lalošević, dr Mirjana
Blagojević, mr Božena Jelušić i Stevo Davidović

Moderator Dušan Medin, MA

20.00 VEČERA ZA UČESNIKE

III dan / četvrtak, 6. april 2023. / Hotel „Palas“, Petrovac na Moru

10.00 VII SESIJA – MLETAČKI SLOJEVI NASLJEĐA

Doc. dr Zrinka Mileusnić, Fakulteta za humanistične studije Univerze na Primorskem, Koper, Republika Slovenija – Materijalna kultura kao zrcalo međukulturnosti 16. vijeka

Mr Mladen Zagarčanin, JP Kulturni centar Bar, Crna Gora – *Serenissima* – svjetlost i mrak jedne imperije: arheološke činjenice i njene nepoznanice

Prof. dr Mirko Kovačević, Beograd, Republika Srbija, i Gordana Ražnatović, Restart Ing d. o. o., Budva, Crna Gora – Arhitektonsko nasleđe Starog grada Budve s osvrtom na mletački period

Predsjedava prof. dr Ilija Lalošević

11.30 PAUZA

12.00 VIII SESIJA – BAŠTINA NA MEĐI ISTOKA I ZAPADA

Prof. Miodrag Lekić, poslanik, Podgorica, Crna Gora – Trajne vrijednosti nasleđa Venecije na našem prostoru

Prof. dr Dragana Radojičić, Etnografski institut SANU, Beograd, Republika Srbija – *Prčija zlatom vezena svilom opšivana*: odevanje od Novoga do Spiča u 18. veku

Tatjana Rajković, JU Narodni muzej Crne Gore, Cetinje, Crna Gora – Narodna nošnja u Paštrovićima od XV do početka XIX vijeka

Doc. dr Miško Rađenović, Fakultet za biznis i turizam Univerziteta Adriatik, Budva, i Dušan Medin, MA, Fakultet za kulturu i turizam Univerzitet Donja Gorica

Podgorica, Crna Gora – Očuvanje, prezentacija i valorizacija nasljeđa Mletačke republike u Paštrovićima

Predsjedava dr Mirjana Blagojević

14.00 ZAKLJUČNA DISKUSIJA I DODJELA
SERTIFIKATA UČESNICIMA

14.15 RUČAK ZA UČESNIKE

ODLAZAK UČESNIKA

SAŽECI

Simo Armenko
Buljarica, Crna Gora

UZROCI I POSLEDICE UGOVORA IZMEĐU MLETAČKE REPUBLIKE I PAŠTROVIĆA 1423. GODINE

Ugovor između Mletačke republike i Paštrovića je nastao kao posledica geopolitičkih interesa Mletačke republike i egzistencijalnih interesa Paštrovića. Ovaj ugovor u 15. vijeku veoma često nije poštovan zbog strateških interesa Mletačke republike i želje Paštrovića da ostanu pod zaštitom srpskih despota. Formiranjem izvršne vlasti u Paštrovićima – Bankade krajem 15. vijeka dolazi do primjene i poštovanja ovog ugovora i benefita za obadvije strane koje iz ovog ugovora proizilaze. Paštrovići razvijaju sopstveni model samoupravnog vladanja, čije izvršno tijelo postaje Bankada. Na taj način Paštrovići zaokružuju svoju autonomiju, koja sa narodom i teritorijom ima sve atribute države. U ekonomskom smislu, zahvaljujući privilegijama koje proizilaze iz ugovora, dolazi do snažnog razvoja pomorstva i trgovine. Samoupravni sistem i primjena sopstvenog pravosuđa omogućavaju Paštrovićima razvijanje sopstvenog sistema vrijednosti utemeljenog u paštrovskom zakoniku i običajnom pravu. Takođe, Mlečani se nijesu miješali u primjenu osnovnih identitetskih pitanja kao što su vjera, jezik i pismo, a s druge strane, poboljšani ekonomski položaj stanovnika razvio je kod Paštrovića osjećaj da Mlečani nijesu okupatori već samo zaštitnici. Primjena ugovora omogućila je da Paštrovići očuvaju svoj identitet i unaprijede socijalno-ekonomski položaj.

Ključne riječi: Paštrovići, Mletačka republika, Bankada, ugovor iz 1423. godine, identitet

Prof. dr Ema Miljković
Filološki fakultet
Univerzitet u Beogradu
Beograd, Republika Srbija

PAŠTROVIĆI IZMEĐU MLETAČKE REPUBLIKE I OSMANSKOG CARSTVA

Istorija je odredila Paštrovićima da niz vekova žive na razmeđi država, puteva, vojnih sukoba. Iako su pod mletačkom vlašću bili od 1423. godine pa sve do njenog nestanka sa istorijske pozornice nakon mira u Kampoforiju 1797. godine, taj period nije predstavljao period mira za Paštroviće. Osmanlije su ispoljavale jasne pretenzije prema ovoj teritoriji, koje su najviše došle do izražaja tokom ratova koje je Osmansko carstvo vodilo sa Mletačkom republikom tokom 16. veka. Paštrovići su se opredelili za Mlečane, smatrajući da će se na taj način spasiti od islamizacije, od koje su strahovali u slučaju da postanu osmanski podanici. Oni su pod Mletačkom republikom zadržali svoj jezik, veru, održali svoje manastire, ali iz današnje perspektive teško je reći koja je od ove dve sila bila „blagonakloniji“ gospodar, koja je suštinski nanela više štete, jer se o dobrobiti teško može govoriti, koja je donela više prinuda, žrtava, gubljenja materijalnih dobara. U pojedinim trenucima Paštrovići su se približavali Osmanlijama, i to u onim trenucima kada bi Mletačka republika gotovo zaboravila na njih i ukidala im određene privilegije. Osmanlije bi odmah nudile slične, čak i veće povlastice, ali kod Paštrovića je preovladavao stav da će svoj identitet bolje sačuvati u okviru hrišćanske Mletačke republike, nego u okviru islamskog Osmanskog carstva. Po svom identitetu poznati su i danas, iako su u periodu od 15. veka pa gotovo do 20. veka bili na vetrometini između velikih sila, njihovih odnosa i interesa.

Ključne reči: Paštrovići, Osmansko carstvo, Mletačka republika, privilegije, islamizacija, identitet

Prof. dr Ilija Lalošević
Arhitektonski fakultet
Univerzitet Crne Gore
Podgorica, Crna Gora

PRIHVATANJE MLETAČKE VLASTI U BOKI KOTORSKOJ

Zaliv Boke Kotorske geografski zahvata obalu od poluostrva Prevlake (Rt Oštro) do uvale Jaz, a prema unutrašnjosti omeđen je padinama Lovćena i Orjena. U užem smislu čine je tri prostrana, međusobno spojena bazena, koji obrazuju jednu od najboljih prirodnih luka na svijetu. U širem geografskom, a naročito istorijskom smislu, Boka Kotorska se prostire i na opštinu Budvu i područje Paštrovića, sve do Kufina (ital. *confine*), gdje je bila granica Republike Venecije sa Osmanskim carstvom još od 1571. godine. Mletačka republika uzela je Kotor i njegovo područje pod svoju zaštitu 1420. godine, poslije dugih, nekoliko puta ponavljanih molbi gradske opštine, i uz prihvatanje starih privilegija. Ima mišljenja da je grad i prije 1371. godine tražio zaštitu neke moćne strane države, jer je već poslije mira u Onogoštu 1362. bilo jasno da je srpska država, jedva šest godina poslije smrti cara Dušana, doživjela svoje potpuno raspadanje, i da se nema što više očekivati od srpske vrhovne vlasti, niti malih okolnih, međusobno zavađenih feudalnih država nastalih raspadom carstva. Zaštita ugarskog (1371–1378, 1381–1382) i bosanskog kralja (1385–1391) nudila je samo privremeno rješenje. Unutrašnji ugarski sukobi nisu dozvoljavali pružanje zaštite dalekim pograničnim gradovima, a vjera u bosansku zaštitu ugasila se smrću Tvrtka I. Perast se po hronikama lokalnih istoričara prvi (po nekim izvorima 1365, ali vjerovatnije 1377. ili 1378) u Boki dobrovoljno stavio pod vlast Venecije i stekao titulu „primogenita (citta, I. L.) al confine d' Albania“. Ipak, pravi razvoj doživio je preuzimanjem Kotora i južnog dijela Boke Kotorske od strane Venecije 1420. godine, zadržavajući stare privilegije čuvanja

državne ratne zastave, autonomnu upravu, suđenje po Dušanovom zakoniku i dr. Uslijedilo je prihvatanje mletačke vlasti u Paštrovićima (1423), Budvi i Kastel Lastvi (1442), takođe uz makar inicijalno i nominalno prihvatanje starih privilegija. Sjeverni dio Boke Kotorske, od Herceg Novog do Risna i Orahovca, i dalje je pripadao bosansko-hercegovačkim oblasnim gospodari-ma, a potom Osmanskom carstvu (1483–1684/7), što je još više pojačalo strateški značaj Boke Kotorske za Mletačku republiku, čiji su posjedi bili zbijeni uz more i sa svih strana okruženi tu-rskom teritorijom. Boka Kotorska se tako sačuvala od osmanske vlasti, a zauzvrat je vjekovima kontrolisala pomorske trgovačke puteve Venecije ka Levantu, presudne za njen opstanak.

Ključne riječi: Boka Kotorska, Kotor, Perast, Herceg Novi, Bu-dva, Paštrovići, Kastel Lastva, Mletačka republika

Doc. dr Predrag Zenović
Humanističke studije
Univerzitet Donja Gorica
Podgorica, Crna Gora

PAŠTROVIĆI I VENECIJA U HRONOTOPU MEDITERANSKOG RANOG NOVOG VIJEKA

Mletačka republika je bila moćna pomorska država koja je nastala u 7. veku i trajala više od milenijuma do svog raspada 1797. Tokom svoje duge istorije, Venecija je postala poznata po svojoj ekonomskoj sposobnosti, umetničkim dostignućima i političkim intrigama. Republička kontrola nad ogromnom mrežom trgovačkih puteva na Mediteranu i šire omogućila joj je da akumulira veliko bogatstvo i uticaj, što je zauzvrat podstaklo izgradnju grandioznih javnih radova i privatnih palata. Paštrovići su, s druge strane, istorijska regija koja se nalazi u današnjoj Crnoj Gori. Bio je poznat po svojim žestoko nezavisnim planinskim plemenima koja su se odupirala stranoj dominaciji kroz istoriju. U 15. veku Paštrovići su postali deo Mletačke republike, koja je nastojala da iskoristi svoj strateški položaj za kontrolu trgovačkih puteva na Balkanu. Međutim, paštrovačka plemena su se žestoko opirala mletačkoj vlasti, upuštajući se u brojne ustanke i bitke koje su trajale vekovima. Odnos između Mletačke Republike i Paštrovića karakterisao je sukob i napetost, jer je Republika nastojala da izvrši svoju vlast u regionu, dok su paštrovička plemena žestoko branila svoju autonomiju. Borba između ove dvije sile na kraju je odigrala značajnu ulogu u oblikovanju političkog i kulturnog pejzaža regiona, a naslijeđe ove složene istorije i dalje se osjeća u savremenoj Crnoj Gori.

Ključne riječi: Paštrovići, Mletačka republika, Mediteran, Brodel, francuski analisti

Dr Savo Marković
Bar, Crna Gora

Upravljaју zajednički, gotovo kao što čine Švajcarci.

USPOSTAVA MLETAČKE VLASTI
U PAŠTROVIĆIMA 1423. GODINE:
TEMELJ VIŠESTOLJETNE UKLJUČENOSTI
U *STATO DA MÀR*, USMJERENOSTI PREMA
VENECIJI I SUSJEDNIM KRAJEVIMA ITALIJE

U kontekstu složenih i dinamičnih društvenih dešavanja potkraj 14. i početkom 15. vijeka, Paštrovići će se naći u neposrednom susjedstvu Mletačke republike, čija će im se vlast približavati s jugoistoka i sa sjeverozapada. Nakon što su Mlečani 1409. godine od kralja Ladislava Napuljskog stekli utemeljenje za zaposijedanje istočnojadranske obale, te zagospodarili pomorskim saobraćajem u Golfu, u borbi za nasljeđe posljednjeg Balšića sa srpskim despotom, s generalnim kapetanom Jadrana, vitezom Frančeskom Bembom, 4. aprila 1423. Paštrovići utanačavaju uslove prihvatanja vrhovne vlasti. Sadržaj kapitula koje su *nobiles (cum eorum sequacibus et amicis)* izložili i slobostine koje su prihvaćene i ratifikovane dugoročno su odredili karakter mletačke vlasti u Paštrovićima, integrisanost tog područja u *Stato da màr* i usmjerenost njegovog žiteljstva prema metropoli. S navedenog polazišta i kroz vizure modernih narativa analiziraju se pojedini aspekti međusobno povezanih realnosti, a posebno starije paštrovske tradicije i noviji kulturalni okviri, ekonomske determinisanosti i vojno-odbrambeni obrasci. Pokazuje se kako su odnos Mlečana prema Paštrovićima, memorije i javni diskurs do 1797. godine uticali na stanovništvo ovog prostora, njegove migracije i komunikacije, djelotvornu prisutnost u Veneciji i drugim gradovima Italije.

Ključne riječi: Paštrovići, 15–18. vijeka, Venecija, Mletačka republika, migracije, istorija Jadrana, društvena istorija

Prof. dr Zlata Bojović, akademik
Srpska akademija nauka i umetnosti
Beograd, Republika Srbija

BUDVA I PAŠTROVIĆI U MLETAČKIM IZVEŠTAJIMA

Prema ustrojstvu mletačke vlasti u delovima istočne jadranske obale generalni providur za Dalmaciju i Albaniju – *Poveditore generale della Dalmacia et Albania*, biran u Veneciji iz odgovarajućeg društvenog sloja, čije je sedište bilo u Zadru, imao je obavezu da tokom svog mandata dva puta obiđe celu oblast, odnosno sve gradove-komune (neki su podrazumevali ostrva) koji su se nalazili u granicama provincije. Prvi obilazak je bio na početku mandata da kako bi se novi providur uoznao sa teritorijom i životom, vojskom i sl., a drugi na kraju, pred njegov povratak u Veneciju. Od posebne su važnosti bili konačni izveštaji, koji su, po povratku providura u Veneciju, čitani u Senatu Republike. U njima su sumirani utisci o celoj oblasti, tekućim i izuzetnim događajima u svakoj od komuna, pograničnim sukobima s Turcima, pomorskim kretanjima, mletačkim predstavnicima vlasti u gradovima, utvrđenjima, privredi, trgovini, carinama (uvoz i izvoz namirnica, vina, soli i dr.), ponekad s dragocenim statističkim pregledima o stanovništvu. Ti izveštaji, osim u vanrednim uslovima (izazvanim većim sukobima s Turcima i dr.) započinjali su opisom gradova (komuna) od Zadra, pa dalje, prema jugu. U njima se redovno govorilo o Boki Kotorskoj, posebno o Kotoru, u kome je mletačka vlast bila skoncentrisana u većoj meri (zbog blizine turske granice i turskih uporišta u nekim od obližnjih gradova). Na kraju ovoga niza donosila su se obaveštenja o Budvi. Paštrovići su pominjani nešto oskudnije, ali uz navođenje svih važnih podataka koji su se ticali neposrednih istorijskih i društvenih zbivanja. Ovi izveštaji odavali su blagonaklonost Mletaka prema Budvi, Budvanima i Paštrovićima i jasnu svest o važnosti njihove odbrambene uloge na turskoj granici. Istovremeno, u

njima su se sačuvali mnogobrojni podaci o životu u ovoj oblasti tokom nekoliko vekova.

Ključne reči: Budva, Paštrovići, paštrovske privilegije, mletački izveštaji, 16. vek, 17. vek

Dr Katarina Mitrović
Filozofski fakultet
Univerzitet u Beogradu
Beograd, Republika Srbija

MLETAČKA CRKVENA POLITIKA U ZETI I SEVERNOJ ALBANIJ: ODNOS PREMA PRAVOŠLAVNOJ CRKVI

Preuzimajući vlast nad gradovima i oblastima u Zetskom primorju i severnoj Albaniji, Mletačka republika se, između ostalog, suočavala sa šarolikom konfesionalnom situacijom i složenim crkvenim prilikama. Decenije koje su prethodile uspostavljanju mletačke vladavine, bremenite svakovrsnim izazovima i iskušenjima, ostavile su traga kako na pravoslavnim, tako i na katoličkim crkvenim ustanovama, zdanjima, monaškim zajednicima i na mirskom sveštenstvu. Perspektive koje je novi gospodar predočavao u prvi mah takođe nisu delovale ohrabrujuće budući da su nosile pečat privremenosti koji je iznedrio sveprisutni strah od najezde Osmanlija. Pragmatizam koji je odlikovao držanje Presvete republike u svim sferama njenog delovanja uočljiv je i u crkvenoj politici. Premda već tada u znatnoj meri sekularizovana država, Mletačka republika je poklanjala veliku pažnju crkvenim pitanjima na području od Kotora do Lješa (*Albania Veneta*), tako da je moguće izdvojiti nekoliko bazičnih tendencija na kojima su se temeljile konkretne odluke donošene u različitim situacijama. Pre svega, mletačke vlasti su se skrupulozno starale o pokretnoj i nepokretnoj imovini u vlasništvu crkve, nastojale su da na episkopske i druge značajne crkvene položaje dovode svoje građane ili barem osvedočene pristalice, zahtevale su disciplinu u redovima sveštenstva. Odnosi sa pravoslavnom crkvom, izvesno vreme obeleženi unionističkim stremljenjima sabora u Firenci, predstavljali su jedno od ključnih pitanja. Osim toga, mletačke vlasti su dosledno podržavale kotorske episkope u njihovim nastojanjima da uspostave jurisdikciju nad katoličkim parohijama

na području Despotovine. Svoj svekoliki uticaj jačale su postojanim širenjem kulta Svetog jevanđeliste Marka.

Ključne reči: Mletačka republika, Mletačka Albanija, Despotovina, crkvena politika, pravoslavna crkva, Balšići, Crnojevići

Mr Vuk Uskoković
Evropski univerzitetski institut
Firenca, Republika Italija

KOMUNITAD U DOBA EPIDEMIJE: PAŠTROVIĆI U BORBI S KUGOM 1732. GODINE

Ovaj rad pokušava da sagleda ustanove paštrovske samouprave i komunalni život u toku epidemije bubonske kuge u proljeće i ljeto 1732. godine. Rad se zasniva na izvještajima koje su o pojavi kuge, mjerama njenog suzbijanja, te ponašanju Paštrovića u toku epidemije podnosili centralnim vlastima u Veneciji vanredni kotorski providur Pjetro Ancolo Manjo (Pietro Anzolo Magno) i sanitarni providur Simon Kontarini (Simon Contarini). Ovi detaljni i živopisni izvještaji pružaju nam uvid izvana u međuzavisnost državnih vlasti i lokalne samouprave u suzbijanju kuge u ruralnom kontekstu. Istovremeno, dozvoljavaju nam da donekle i iznutra sagledamo život paštrovske komunitadi. Na taj način vanredni uslovi epidemije pružaju dragocjenu priliku za proučavanje istočnojadranske seoske samouprave, kojoj su Paštrovići dali klasičan i egzemplaran tip kroz čitav rani novi vijek.

Ključne riječi: Paštrovići, Mletačka republika, rani novi vijek, mletački sanitarni sistem, kuga, seoska samouprava na Istočnom Jadranu

Prof. dr Žika Bujuklić
Pravni fakultet
Univerzitet u Beogradu
Beograd, Republika Srbija

UREĐENJE PRAVNIH ODNOSA IZMEĐU MLETAČKE REPUBLIKE I LOKALNIH SAMOUPRAVA U ZETSKOM PRIMORJU

Analizom normativnih akta i drugih spisa iz vremena mletačke vladavine (1420–1797) moguće je steći uvid u način regulisanja pravnih odnosa između Venecije i naselja Zetskog primorja koje su došle pod njenu upravu, kako gradskih tako i seoskih (Grbalj, Svetomiholjska metohija, Paštrovići). U tom dugom periodu ova metropola je prvenstveno štitila svoje ekonomske i političke interese, normativnim favorizovanjem domaćeg trgovačkog i pomorskog saobraćaja, ali i merama krutog protekcionizma za strane proizvode. Mada je Mletačka republika formalno priznavala ranije stečena statutarna prava i privilegije koje su gradske komune i seoske samouprave dobile od ranijih gospodara, vremenom su one sve više sužavane, prvo faktički, a potom i posebnim aktima centralne vlasti. Takvim postupanjem, međutim, ona je ugrožavala egzistenciju sopstvenih podanika u Primorju i njegovom zaleđu, što je dovodilo do pobuna seoskog stanovništva, a u gradskim opštinama do učestale korupcije mletačkih upravnika na štetu metropole. Na Jadranskom moru, koje je Venecija smatrala „svojim“ (*Mare nostrum*), trgovinski monopol štitila je odlučnom borbom protiv krijumčarenja, blokadom prometa i zaplenom uhvaćenih brodova. Ipak, sačuvani dukali, terminacije, predstave, odluke Senata i drugi dokumenti pokazuju da je Mletačka republika u određenim istorijskim trenucima bila primorana da liberalizuje carinske i druge propise, naročito usled ratnih zbivanja, zemljotresa i epidemija koje su dovodile do opšte nestašice i gladi, pa i do rapidnog smanjivanja broja stanovnika. Međutim, tim merama je Venecija u znatnoj meri slabila

svoje finansije. Upravo dokumenti iz poznijeg perioda viševjekovne mletačke vladavine pokazuju da se iza fasade ove prividno moćne gospodarice Jadrana nalazila država u opadanju. Ona je već iznurena unutrašnjim protivrečnostima i stalnim sukobima s drugim primorskim gradovima, suočena sa promenljivim saveznicima, koji pod okriljem mletačkog lava traže spas pred nadirućim turskim osvajačem. Kupovanjem njihove naklonosti i novčanim ulaganjem u to savezništvo, Venecija se finansijski iscrpljivala, a novootkriveni pomorski putevi prema zapadu ovoj metropoli uveliko oduzimaju raniji značaj. Njene trgovinske rute su postale nevažne, dok, s druge strane, stalnim napredovanjem Osmanskog carstva Venecija gubi veliki deo svojih poseda na istoku. U takvoj situaciji i naselja Zetskog primorja takođe doživljavaju svoj sumrak.

Ključne reči: Mletačka republika, Zetsko primorje, gradske i seoske autonomije, ekonomski protekcionizam, pravna regulativa

Dr Mirjana Blagojević
Beograd, Republika Srbija

UGOVOR PAŠTROVIĆA I MLETAKA – AUTONOMIJA KROZ VEKOVE BRANJENA

Paštrovići, kao posebna kulturno-istorijska i geografska celina, uživali su kroz istoriju razne oblike autonomije: od starih privilegija, preko samouprave u usponu srpske feudalne države, do mletačke autonomije, koja se na izvestan način sačuvala do ujedinjenja Paštrovića sa ostalim južnoslovenskim narodima. Paštrovići su se dobrovoljno predali Veneciji u jeku borbe za Zetsko primorje i severnoalbanske oblasti koje su Mlečani vodili protiv despota Stefana Lazarevića. S Venecijom su, na galiji Frančeska Bemba, 4. aprila 1423. godine, potpisali ugovor kojim su uredili odnose u tri oblasti. Ovaj sporazum ratifikovan je 17. maja 1424. godine. Prva grupa odredaba ticala se zajedničkih odbrambenih interesa, spram drugih dveju sila u okruženju – Srpske despotovine i Osmanskog carstva, formiranju vojnog saveza, vojno-odbrambenih stremljenja na jasno definisanim teritorijama, plaćanja za službu u skadarskoj oblasti, uzimanja Paštrovića u zaštitu za slučaj da se ratna sreća protiv njih okrene, kao i davanja izdržavanja u egzilu i obećanja da ih neće izručiti ni vlasteli Despotovine, a ni drugom gospodaru, ukoliko Venecija s njima sklopi mir. Na Paštroviće se nije gledalo kao na organizacionu celinu koja ima svoju unutrašnju strukturu i zato su Mlečani, teoretski, gotovo već na samom početku, a kroz istoriju i kasnije, krnjili i kršili Ugovor iz 1423, po kome su garantovali unutrašnju upravu, prava i granice. Druga grupa odredbi odnosi se na poresko i administrativno uređenje, gde se od Paštrovića očekivalo redovno plaćanje za zaštitu, u vidu jednog perpera po ognjištu. Zauzvrat, Serenisima je morala da ostavi Paštrovićima srednjovekovne privilegije, po kojima su Paštrovići birali, a Venecija potvrđivala paštrovskog starešinu, kneza, da im upravlja i sudi u svim krivičnim i parničnim sporovima po starim običajima i plemenskim statutima. Ovde spada

i jedna odredba koja se tiče pojedinca, koja potvrđuje službu opata Svete Marije Ratačke, kao i da mu ne može biti oduzeta opatija. Treća, najmanja, ali ništa manje značajna grupa odredaba tiče se slobodne trgovine, da Paštrovići na svoje proizvode neće plaćati nikakve carine, ni u Mlecima, ni na ostalim trgovima Venecije. Međutim, već krajem 15. veka Republika Svetog Marka, koja je navodno podržavala slobodnu trgovinu, a zapravo je štitila svoje proizvode u odnosu na one sa strane, počela je da nameće carine. To je bilo 1481, ali i nadalje, u kasnijim godinama, jer očito da pomorsko-trgovačke privilegije nisu bile stalne i da su se s promenom dužda ili providura morale nanovo obnavljati.

Ključne reči: Paštrovići, autonomija, samouprava, privilegije, Despotovina, Osmanlije, Mletačka republika, ugovor, Bankada, slobodna trgovina, carine

Ljiljana Zenović Krapović
Budva, Crna Gora

MLETAČKI PREDSTAVNICI U PREGOVORIMA O PAŠTROVIĆIMA 1423–1435. GODINE

Kad se govori o ugovoru o prelaženju Paštrovića pod mletačku vlast, obično se izučavaju uslovi koji su u njemu precizirani, tj. privilegije, koje su kasnije i drugi tražili od Venecije, poput Grbljana, Makarana ili puljeških Traneza. U istorijskoj literaturi mogu se naći i detaljni popisi paštrovskih potpisnika. Ovdje smo bliže prikazali mletačku stranu, neke direktne i poneke indirektne učesnike u donošenju ovog, kao i nekoliko kasnijih ugovora koji su se ticali ispunjavanja klauzula ugovora od 4. aprila 1423. između Paštrovića i Mletaka. Data je slika moći i bogatstva Republike Venecije, riječima dužda Tomaza Močeniga, koji je umro u istom danu kada je njegova država dobila nove podanike – Paštroviće. Posebno se govori o generalnom kapetanu zaliva i ratniku Frančesku Bembu, koji je dogovorio predaju 1423. godine. I u narednim pregovorima o miru između Venecije i srpskih despota Stefana Lazarevića i Đurđa Brankovića rješava se pitanje pripadnosti Paštrovića. Vodeći mletački izaslanici tada su bili Marko Barbarigo, kotorski providur, Frančesko Kvirino, „kapetan albanskih krajeva“, i Nikolo Memo, orator.

Ključne riječi: Frančesko Bembo, Marko Barbarigo, Frančesko Kvirino, Nikolo Memo

Prof. Dr. Egidio Ivetic
Dipartimento di Scienze storiche, geografiche e dell'antichità
Università degli Studi di Padova
Padova, Repubblica Italiana

VENEZIA E L'ADRIATICO ORIENTALE (1400–1797)

Dalla prospettiva di Venezia, soprattutto nella mentalità pragmatica del suo ceto governante, la costa adriatica orientale ha sempre avuto un ruolo cardine, funzionale per dominare economicamente e militarmente l'Adriatico, il cosiddetto Golfo. Nel primo Quattrocento (1409–1420), la sovranità veneta sulla lunga striscia di costa e isole ha raggiunto un assetto più stabile. Essa era affiancata dai domini degli Asburgo, dal regno d'Ungheria-Croazia e poi, dalla metà del secolo, dall'impero ottomano in modo da creare una frontiera tortuosa, di frattura, tra contrapposte sfere d'interesse politico-militare. Tenendo conto delle relazioni tra questi soggetti politici dominanti si possono individuare quattro fasi nello sviluppo storico di tali zone dei secoli XV–XVIII: 1420–1535, definizione delle pertinenze territoriali tra Venezia, gli Asburgo e gli ottomani; 1535–1645, tensioni e contrasti veneto-asburgici e relativa stabilità nei rapporti veneto-ottomani; 1645–1718, guerre veneto-ottomane e formazione di una Dalmazia ingrandita verso continente; 1718–1797, la lunga pace nel Settecento, con la quale si ha un complessivo risveglio economico. Attraverso questi quattro tempi occorre riconsiderare le modalità con cui Venezia aveva mantenuto la sua sovranità nell'Adriatico orientale. I perni del sistema rimasero i comuni litoranei, una catena di città-porti, gli sbocchi marittimi delle vie di scambio che giungevano dall'entroterra. Alcuni aspetti ricorrono tra i vari contesti dell'Istria, della Dalmazia insulare, della Dalmazia litoranea, di quella dell'ingrandimento del 1699 e 1718, nonché delle Bocche di Cattaro. Il rapporto con Venezia, secondo l'ottica dei sudditi, non si esauriva sul piano prettamente istituzionale,

attraverso l'amministrazione giudiziaria e la sicurezza militare, ma comportava anche garanzie per forniture straordinarie di cereali, in terre dove la carestia era frequente se non strutturale. La copertura marittima di Venezia fece da scudo a tante economie minori, della complementarietà mare-interno, indispensabile per ricavare il grano mancante. Dai fondaci, veri poli finanziari del comune, dalle numerosissime confraternite laiche, dotate di piccole casse comuni, alle modalità della fiscalità veneta nei domini d'oltremare sono molti gli spunti di ricerca che attendono di essere approfonditi. Se, certo, Venezia tenne sotto controllo settori produttivi lucrosi, come l'industria del sale, altrettanto è vero che gestì le fluttuazioni demografiche nel litorale orientale, come in nessun altro suo dominio, ripopolando e colonizzando in particolare le terre di frontiera, formando, di fatto, tutta una serie di comunità di confine. Varie dinamiche, comprese quelle belliche, ci portano a un complesso quadro di situazioni e tentate soluzioni governative, ben evidenti nel Settecento delle riforme. Zone indubbiamente di cerniera, con società aperte ai traffici e a diverse lingue veicolari, quanto salde nelle loro articolazioni istituzionali, cetuali e nelle identificazioni confessionali e culturali, che solo un lungo dopo Venezia austriaco comincerà ad aggiornare.

Keywords: Repubblica di Venezia, l'Adriatico orientale, la storia moderna dell'Adriatico

Prof. dr Siniša Jelušić, vanredni član
Crnogorska akademija nauka i umjetnosti
Podgorica, Crna Gora

INTERKULTURALNOST I INDIVIDUACIJA: DON KRSTO IVANOVIĆ

U saopštenju najprije interpretiram pojam interkulturalnosti, u ovom kontekstu suprotstavljen pojmu multikulturalnosti, u okviru opšteg metapojma kulture. Posebno izdvajam aspekt aksiološkog promišljanja: interkulturalnost *pro et contra*, posebno interkulturalnost u funkciji opšteg kulturnog razvitka. Ova pojmove nadalje redukujem sa opšte ravni na problem razvoja ličnosti u interkulturalnom kontekstu. Teorijska refleksija sada se primjenjuje na ličnost don Krsta Ivanovića (Budva, 1618. – Venecija, 1688). Propituju se: a) razvoj ličnosti u uslovima prožimanja kultura: slovenske i romanske (resp. mletačke/venecijanske) i b) komponente razvoja i mogućnost individuacije ličnosti. Na kraju, postavlja se pitanje: Može li se don Krsto Ivanović izdvojiti kao paradigma stvaraoca u interkulturalnom miljeu? I, u tom smislu, što podrazumijeva bazična pretpostavka talenta i njegovog stvaralačkog samoostvarenja?

Ključne riječi: don Krsto Ivanović, kultura, interkulturalnost, Budva, Venecija, stvaralaštvo

Dr Marija Kocić
Filozofski fakultet
Univerzitet u Beogradu
Beograd, Republika Srbija

POLOŽAJ PAŠTROVSKE KOMUNE POSLEDNJIH DECENIJA MLETAČKE VLADAVINE*

Do perioda koji je predmet izlaganja Venecija je nekoliko vekova vladala (od 1423) paštrovskom komunom. Međutim, iskušenja koja su nametnuli sve složeniji međunarodni odnosi u 18. veku ostavila su posledice na prilike u Boki Kotorskoj i Paštrovićima. Izlaganje ima za cilj da pojasni položaj paštrowske komune prema centralnim državnim organima, te način njihovog funkcionisanja u sredini, koja je, pored nominalnog priznanja mletačke vladavine, uspela da razvije i unutrašnju samoupravu. Ovo stoleće osobeno je po pasivnoj spoljnoj politici, koju je vladajuća oligarhija u Veneciji (patricijat) vodila. Striktno pridržavanje neutralnosti uticalo je na nepovoljan tretman Venecije od velikih evropskih sila koje su se udruživale u saveze i vodile ratove za prekomponovanje političkih odnosa na Starom kontinentu. Suprotno tome, komune, poput paštrowske, bile su vođene svojim unutrašnjim, u odnosu prema Veneciji skoro partikularističkim interesima. Izlaganje, između ostalog, nastoji da objasni i odnos Paštrovića prema Osmanlijama i Dubrovčanima, posebno po pitanju kontrabande (krijumčarenja). Prekretnicu je predstavljalo sklapanje mira u Požarevcu (1718), nakon koga su i Osmansko carstvo i Venecija nastojali da izbegnu svaki novi sukob. Smirivanje prilika pružilo je paštrowskoj komuni mogućnost da se prilagodi novim

---

* Realizaciju ovog istraživanja finansijski je podržalo Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije u sklopu finansiranja naučno-istraživačkog rada na Univerzitetu u Beogradu – Filozofskom fakultetu (broj ugovora 451-03-47/2023-01/200163).

okolnostima u periodu kada je među njenim pripadnicima značajno mesto steklo bavljenje pomorskom trgovinom usmeravanoj prema drugim delovima Jadrana i Mediterana.

Ključne reči: Paštrovići, Venecija, 18. vek, uprava, trgovina, kontrabanda, mir u Požarevcu

Prim. dr Srđa Zlopaša
Psihoanalitičko društvo Srbije
Beograd, Republika Srbija

ETNOPSIHOLOŠKA RAZMATRANJA U KONTEKSTU ODNOSA PAŠTROVIĆA I MLETAČKE REPUBLIKE

Kada se analizira neki istorijski period ili događaj u obzir se očekivano uzimaju faktografski podaci – „velika“ istorija i značajne ličnosti, a individualna i kolektivna psihološka pozadina izmiču objektivnom oku istoričara u strahu od subjektivnog, pristrasnog pristupa, neutemeljenih generalizacija, stereotipa i idealizacija. Međutim, savremena historiografija se sve više otvara za istoriju privatnog života, političku psihologiju, psihobiografije i socijalnu psihologiju. Psihoanaliza nudi još širi, inspirativniji ali i spekulativniji pristup. Etnopsihologija i bliske discipline (karakterologija, analiza mentaliteta) od samog nastanka suočavale su se sa kontroverzama, utemeljenim, ali i neutemeljenim kritikama koje su činile da strogi naučni metodološki pristup ispusti iz svog fokusa ovu važnu oblast ljudskog iskustva. Kao ilustracija za paradigmu ove podjele mogu poslužiti dva najinspirativnija, ali i najkritikovanija Frojdova djela *Totem i tabu* i *Mojsije i monoteizam* koja interpretiraju istorijske događaje i procese u kroz nesvesne potisnute konflikte i osjećanja koja se prenose kroz generacije. Ovaj rad zapravo predstavlja intenciju prilagođene psihoanalitičke interpretacije odnosa dva istorijska specifikuma – mletačkog i paštrovskog i pokušava da prouči ne samo pragmatični pojavni nivo odnosa nekadašnjih Paštrovića sa Mletačkom republikom već i karakterološke odlike ovih istorijskih kolektiva i dublje nesvesne sile koje su determinisale ovu interakciju. Preko specifičnog odnosa femininog i maskulinog u paštrovskoj kulturi, do odnosa muškaraca i žene u porodici, posebno značenja sina u tom spektru, odakle potencijalno potiče i osjećanje posebnosti i privilegovanosti, analizira se značaj feminine kohehizione sile

kao faktora društvene solidarnosti. Rad ima za cilj i da ukaže na važnost razlika i sličnosti mletačke i paštrovske sociopsihološke karakteristike koje su, pored objektivnog istorijskog konteksta, uticale na tako dugu i uspješnu kohabitaciju.

Ključne riječi: etnopsihologija, psihoanaliza, Paštrovići, Mletačka republika

Prof. dr Viktor Savić
Filološki fakultet
Univerzitet u Beogradu
Institut za srpski jezik SANU
Beograd, Republika Srbija

O PAŠTROVSKOM ZAKONIKU

U tekstu se predstavlja zakonski zbornik, koji je prepisan početkom 18. vijeka u Paštrovićima kancelarijskim pismom toga vremena, vjerovatno uz raniju lokalnojezičku prerađu, i korišćen u sudskoj praksi paštrovske autonomije. Radi se o izrazito podmlađenom prepisu Mlađe redakcije Dušanova zakonodavstva, koja se sastojala od Justinijanovog i Dušanovog zakonika, koji su, kao komplementarni, od početka sačinjavali Dušanovu kodifikaciju (ranije uz Skraćenu sintagmu). Zakonik je krajem šeste decenije 19. vijeka došao u ruke Ivana Kukuljevića Sakcinskog, s čijom se bibliotekom našao u Arhivu JAZU (prodajom), gdje se i danas nalazi. Knjiga je nepotpuno sačuvana: nedostaju joj dijelovi Dušanova zakonika.

Ključne riječi: Paštrovski zakonik, Dušanovo zakonodavstvo: Justinijanov zakonik i Dušanov zakonik, Reževići

Prof. dr Jelica Stojanović
Filološki fakultet
Univerzitet Crne Gore
Nikšić, Crna Gora

O MLEČIĆIMA I MLEČANIMA U PAŠTROVSKIM ISPRAVAMA

Paštrovići zasigurno sadrže najznačajniju zbirku pisanu srpskim narodnim jezikom, naročito iz 16/17, pa i 18. vijeka. Najbogatija zbirka dokumenata čuva se u manastiru Praskvici, ali i u porodičnim zbirkama, arhivima i muzejima. U posljednje vrijeme intenzivno sam se bavila prikupljanjem, snimanjem, a potom i raščitavanjem i ukucavanjem paštrovskih isprava. Do sada sam priredila, iz 16/17. vijeka u potpunosti, a iz 18. u još ne-pročišćenoj formi, oko 800 isprava, od toga: 307 iz 16/17. vijeka, blizu 300 iz 18. i blizu 200 iz 19. vijeka. Oko 80% isprava čuva se u manastiru Praskvici. Uključena je i porodična zbirka, koju mi je skeniranu ljubazno ustupio Stevo Davidović, dok dio isprava potiče iz državnih arhiva Budve i Cetinja. U pojedinim ispravama pominju se Mlečani i Mlečići, a najčešće putovanja Paštrovića u Mletke. U ovom radu pozabavićemo se sadržajem tih isprava.

Ključne riječi: paštrovske isprave, Praskvica, arhivi, Mlečani, Mlečići, Paštrovići

Prof. dr Miodrag Jovanović
Filološki fakultet
Univerzitet Crne Gore
Nikšić, Crna Gora

JEZIČKI TRAGOVI MLETAČKE VLASTI U OBLASTI OD KUFINA DO BABINA VIRA

Istorijski razlozi imali su važnu ulogu za priliv velikog broja romanizama u govor Crnogorskog primorja, naročito u onim oblastima koje su više vjekova bile pod vlašću Mletačke republike (kao što su Paštrovići od 1423. godine). Riječi romanskog porijekla, koje se čuju u oblasti od Kufina do Babina vira, često čuvaju venecijanske sufikse, a neke posuđenice iz jezika s Apeninskog poluostrva dobile su domaće sufikse. U ovom radu osvrćemo se na frekvenciju romanskih sufiksa -one, -on, -in, -ina, -dor... (furbacon, balun, stađun, palacun, veladun, providur, pitur, trapula, mezarola...). Nastojalo se da postojanje neke riječi sa romanskim sufiksima potvrdimo i upotrebom (i akcentovanu) u paštrovskom govoru.

Ključne riječi: venecijanski dijalekat, romanski sufiksi, etimologija, akcenat, izvedenice, italijanski jezik

Snežana Pejović
Istorijski arhiv Kotor
Državni arhiv Crne Gore
Kotor, Crna Gora

ZAŠTO JE VAŽNO ISTRAŽIVATI ARHIVSKU GRAĐU NA PRIMJERU PAŠTROVIĆA IZ VREMENA MLETAČKE UPRAVE

U uvodnom dijelu rada govorimo o aktuelnom stanju u nauci (istoriografiji) u Crnoj Gori kada su u pitanju arhivi i arhivska građa. Kratko navodimo državne i privatne arhive u Crnoj Gori, sa posebnim osvrtom na arhivsko nasljeđe koje se do danas sačuvalo na području Kotora, Boke Kotorske i uopšte Primorja. U tom kontekstu neminovno je pomenuti problem adekvatne valorizacije, zaštite i prezentacije ove arhivske građe. U nastavku rada se dotičemo dostupnosti arhivskih izvora gledano iz ugla arhivske struke. Uz glavne činioce koji utiču na dostupnost (starost arhivske građe, fizička očuvanost, da li je riječ o rukopisnoj građi ili onoj reprodukovanoj u „čitljivijem“ formatu), kad govorimo o središtenosti, odnosno stepenu stručne obrade arhivske građe, neminovno je pomenuti ulogu i značaj arhiviste za proces istraživanja, kao posrednika između arhivskih izvora i nauke, tj. naučnika. Osvrnućemo se kratko na obim i kvalitet korišćenja arhivske građe u naučne svrhe u sadašnjem trenutku, sagledavajući to i u odnosu na povećano prisustvo u arhivima korisnika arhivske građe u dokazne svrhe, što bitno mijenja ulogu i značaj arhiva u naučnoj i stručnoj javnosti. Povodom primjetnog pada interesovanja naučne javnosti, posebno one u Crnoj Gori, za kontinuirano istraživanje primarnih izvora – arhivske građe, osvrnućemo se i na naučni kapacitet naših istoriografa za istraživanja u našim, ali i u stranim arhivima. Temu ovog rada, koja se primarno tiče mjesta, uloge i značaja arhiva i arhivske građe u nauci, konkretizovaćemo kroz neke podatke iz arhivskih izvora koji se odnose na Paštroviće u periodu mletačke uprave, i to iz ugla arhiviste

Istorijskog arhiva Kotor (Arhiv čuva arhivsku građu stvaranu tokom sedam vjekova na širem području Boke Kotorske). Sa tog stanovišta pokušaćemo da predložimo smjernice za dalja temeljita istraživanja, naglašavajući važnost objavljivanja arhivskih izvora i naučno-obavještajnih sredstava (u tradicionalnom i/ili digitalnom formatu). U zaključku govorimo o značaju istraživačkog procesa (neprestanom pronalaženju u arhivskoj građi relevantnih podataka i informacija) za naučni pristup u izučavanju raznih oblika života i djelovanja u Paštrovićima tokom vjekova.

Ključne riječi: arhiv, arhivska građa, primarni izvori, arhivist, nauka, naučno istraživanje, istoriograf, Istorijski arhiv Kotor, Crna Gora, Boka Kotorska, Paštrovići, mletačka uprava

Mr Lucija Đurašković
JU Muzeji i galerije Budve
Budva, Crna Gora

PRASKVIČKA IKONA BOGORODICA STRASNA U SVIJETLU ITALOKRITSKIH STILSKIH KARAKTERISTIKA

U radu autor preko primjera ikone Bogorodice Strasne (17. vijek) iz manastira Praskvice istražuje stilske karakteristike italokritske ikonopisne škole, istovremeno ukazujući kako na tipološku osobenost ikonografskog značenja, tako i na tumačenje ikone kao svete slike, koja se u samoj polazišnoj osnovi razlikuje od uobičajenog vizuelnog likovnog entiteta. Pokazujući svoj dublji smisao, ikone italokritskih ikonopisaca odišu određenom estetskom specifičnošću utemeljenoj na vezama uspostavljenim između Istoka i Zapada u kasnom srednjovjekovnom i ranom novovjekovnom periodu.

Ključne riječi: ikona, ikonografija, Bogorodica, italokritska škola, Istok, Zapad, stil, srednjovjekovni period, novovjekovni period

Doc. dr Olga Vojičić Komatina
Filološki fakultet
Univerzitet Crne Gore
Nikšić, Crna Gora

PAŠTROVSKI I VENECIJANSKI KULTURNI MODEL U PRIPOVIJETKAMA STEFANA MITROVA LJUBIŠE

Transponujući u polje književnosti istorijsku, geografsku i političku situaciju kako svog vremena, tako i vremena koje seže daleko u prošlost, Stefan Mitrov Ljubiša oblikuje poseban narativni mimesis u kojem je veoma lako uočiti i pratiti evolutivne tokove istorijskih dešavanja, ali i kulturološke odlike određenih etnikuma. Razmeđa romantičarskih i realističkih komponenti koje uokviruju vrijeme u kojem je stvarao, i formalno i suštinski obilježava i prosede njegovog stvaranja, tako da se u Ljubišinim pripovijetkama lako mogu pronaći borba za identitetsku samosvijest i spoznajnost, folklorni repertoar raznih običaja i kulturnih obrazaca, čuvanje tradicije kroz jezik i težnja za oslobođenjem – što sve jesu romantičarske odlike, ali i jedan veoma trezven realistički način pisanja i prenošenja viđenog, doživljenog ili saznavanog iz istorijske građe i dokumenata. U centru izučavanja biće paštrovski i venecijanski model, te kontrastivna korelativna ravan u pogledu struktura kao što su čojstvo i junaštvo, sa osobitim akcentom na vrijednosnu poziciju onoga koji sudi iz vizure etički i emocionalno superiornijeg *homo heroicus*, dakle, ali geopolitički, istinski inferiornijeg jer se nalazi pod ili pred jurisdikcijom Mletačke republike. Naša pažnja biće zaokupljena percepcijom ovih dvaju kulturnih modela na temelju tri narativne strukture – „Kanjoša Macedonovića“, „Skočidjevojke“ i „Prodaje patrijare Brkića“.

Ključne riječi: identitetska samosvijest i spoznajnost, kulturni obrasci, čuvanje tradicije, čojstvo i junaštvo, „Kanjoš Macedonović“, „Skočidjevojka“, „Prodaja patrijare Brkića“

Dr Ana M. Zečević
Muzička škola „Josip Slavenski“
Beograd, Republika Srbija

MLETAČKA REPUBLIKA U OPERAMA MIHOVILA LOGARA I PETRA KONJOVIĆA – PREPLITANJE I SUPROTSTAVLJANJE DRAMSKIH I MUZIČKIH MOTIVA

U radu je predstavljena TV opera „Paštrovski vitez“ Mihovila Logara (1982), scenariste Mihaila Ražnatovića, prema pripovesti „Kanjoš Macedonović“ Stefana M. Ljubiše. I u ovoj operi, kao i u „Knezu od Zete“, kompozitor je dramsku radnju podelio po činovima, i usmerio ih posebno na podneblje Mletačke republike i Paštrovića. U nastavku biće reči o operi „Knez od Zete“ Petra Konjovića, napisanoj 1929. prema drami „Maksim Crnojević“ Laze Kostića. Analiziramo pojedinačne dramske likove koji pokreću radnju i imaju pretežno aktivnu ulogu u dramskom toku, kao i kolektivnim dramskim likovima, koje tumače horovi (Mletaka, Crnogoraca...), a imaju komentatorsku ulogu ili ulogu scenskih kulisa. Cilj rada je da se opiše važan istorijski period (15. vek) u kojem su dve strane pregovarale da bi postigle vojni, politički i porodični savez. Zatim su obrađeni dramski i muzički motivi kojima je kompozitor – libretista pokretao pojedine dramske likove da deluju, i time ih posebno isticao. Evidentno je to da su na muzičko-dramskom planu obe opere kompozitori muzičkim sredstvima ukazali na različitosti dvaju naroda i različite kulturne i socijalne nivoe Mletačke republike i Zete u Konjovićevoj operi, kao i Mletačke republike i paštrovskog naroda – u Logarevoj operi. Pre svega su to činili zaokruženim pevačkim i plesnim numerama, kao i razvijenim fragmentarnim strukturama, oblikujući dijaloške scene u etapama akcijskog poretka.

Ključne reči: dramski motivi, muzički motivi, dramska radnja, Paštrovići, Mleci, Mletačka republika, Zeta, Crna Gora, Venecija

Doc. dr Zrinka Mileusnić
Fakulteta za humanistične študije
Univerza na Primorskem
Koper, Republika Slovenija

MATERIJALNA KULTURA KAO ZRCALO MEĐUKULTURNOSTI 16. VIJEKA

U prilogu ćemo predstaviti važnost analiza i interpretacija predmeta materijalne kulture kao nosilaca važnih informacija o kulturnim karakteristikama arheoloških konteksta. Na temelju nalaza s potopljenog broda kod Gnalica, koji je inicijalno bio interpretiran kao mletački trgovački brod, pokazati ćemo važnost koju imaju pojedinačni nalazi za određivanje kulturnog konteksta. Analiza predmeta u kombinaciji s temeljitim istraživanjem pisanih izvora, omogućila je potpuno drugačiju interpretaciju i konačnu rekonstrukciju vlasništva i „života“ broda, koji je prilikom gradnje bio zamišljen kao mletački trgovački brod, ali je zbog političkih i drugih razloga njegova životna priča bila potpuno drugačija. Uz to, upoznati ćemo i neke privilegije koje su Mlećani imali u Sredozemlju, kao i multikulturne identitete pojedinaca koji su se prilagođavali političkim, društvenim i gospodarskim prilikama.

Ključne riječi: arheologija, brodolomi, 16. vijek, mletačko-osmanski odnosi, materijalna kultura

Mr Mladen Zagarčanin
JP Kulturni centar Bar
Bar, Crna Gora

SERENISSIMA – SVJETLOST I MRAK JEDNE IMPERIJE: ARHEOLOŠKE ČINJENICE I NJENE NEPOZNANICE

Venecija je u našim krajevima prisutna mnogo stoljeća. Koliko je bila moćna i uticajna osjećamo i dan-danas, jer se gotovo niti jedan segment crnogorske kulture ne može pojmiti bez njenih obrisa. Ona je svuda, sveprisutna, a njen veliki uticaj obuhvatao je široki i raznovrsni dijapazon, od urbanizma, jezika, etnografskog nasljeđa, do arheologije i još mnogo toga. Međutim, o svemu tome još ne znamo dovoljno da bismo mogli da sudimo o svim njenim aspektima uticaja, nekada veoma opsežnim, koji su duboko utkani u tkivo našeg naroda. Razlog za to leži u činjenici da se u našim krajevima nije do kraja definisao proces venecijanizacije, niti kolike je političke i socijalne reperkusije imao ovaj fenomen na život slovenskog stanovništva u raznim njegovim segmentima tokom srednjeg i novog vijeka. One su toliko prisutne i danas da se čini da taj ogroman politički i sociokulturni *movens* zapravo nikada nije prestajao. No, iako je proučavanje arheoloških tragova *Serenissime* na Primorju otpočelo prije više decenija, mali je broj dosad objavljenih knjiga i naučnih radova iz te oblasti, pa je ovoj temi potrebno posvetiti naučnu pažnju i u budućnosti.

Ključne riječi: Veneto, srednji vijek, novi vijek, arhitektura, muransko i dubrovačko staklo, keramika, naoružanje, pomorstvo

Prof. dr Mirko Kovačević
Beograd, Republika Srbija

Gordana Ražnatović
Restart Ing d. o. o.
Budva, Crna Gora

ARHITEKTONSKO NASLEĐE STAROG GRADA BUDVE S OSVRTOM NA MLETAČKI PERIOD

Za Stari grad Budvu sa sigurnošću možemo reći da živi u kontinuitetu punih 25 vekova, sudeći prema prvim pomenima u pisanoj istoriji, a verovatno i nešto duže, te da je jedan od najstarijih gradova na Primorju. U ovom dugom vremenskom razdoblju grad je odolevao ratovima, sporadičnim napadima, brojnim zemljotresima, a razvijao se u mirnodopskim uslovima pod različitim vladarima. Od davnina je bio opasan gradskim zidinama, u početku manjeg a kasnije proširenog obima, sagrađenim oko najuzvišenijeg dijela na jugu grebena. Formiran na poluostrvu u najranije vreme, danas je srastao sa kopnom sa zapadne strane, dok ga sa ostale tri strane okružuje more. Obnova Budve nakon razornog zemljotresa 1979. godine pružila je mogućnost definitivnog odgovora na pitanje koje je decenijama zaokupljalo naučnu javnost – Gde se nalazila antička Budva? Tek posle zemljotresa u toku obnove Starog grada otkriveni su značajni istorijski slojevi iz helenističkog, rimskog i ranog srednjeg veka. U periodu vladavine Mletačke republike izvršene su velike popravke i dozdani mnogi delovi bedema i zidova na Kaštelu. Njihova briga za utvrđenja na Primorju posledica je prisustva snažne osmanske vojne sile i stalnih sukoba za prevlast u regionu. Izgradnja i popravka bedema rađena je na osnovu ozbiljnih inženjerskih projekata, koje su izradili i realizovali vojni stručnjaci toga doba sa iskustvom građenja na utvrđenjima u Boki. Nakon starijeg zemljotresa 1667. godine pojačana je aktivnost na popravci i zidanju profanih objekata. Tako, iz ovog perioda pod Mlecima imamo sa nešto manje pažnje zidane stambene objekte sa ugrađenim spolijama i zidane na brzinu. U periodu od 15. do 18. veka dolazi

do kulturnog uspona i razvijaju se zanatstvo i manufaktura koji su zamrli nakon perioda vladavine Nemanjića i brojnih sukoba. Mletački period vladavine Budvom ostavio je značajne materijalne dokaze, prvenstveno na fortifikacionoj arhitekturi, koja se u najvećoj meri održala do danas i obeležila karakterističnu siluetu grada sa bedemima i bastionima.

Ključne reči: arhitektura, utvrđeni gradovi, Mletačka republika, Stari grad Budva

Prof. Miodrag Lekić, poslanik
Bar, Crna Gora

TRAJNE VRIJEDNOSTI NASLEĐA VENECIJE NA NAŠEM PROSTORU

Istočnojadranska dimenzija venecijanske državne politike i diplomatije ostvarila je velika istorijska dostignuća ostavljajući trajan trag na jadranskom prostoru, koji se sada dominantno ogleda u kulturnom smislu. Venecijanska diplomatija je bez sumnje protagonista evropske istorije sa jakim i širokim uticajima, kao npr. velikom ulogom na konferenciji u Vestfaliji 1648, kada je poslije tridesetogodišnjeg rata u Evropi postignut mir i novi međunarodni poredak koji je trajao gotovo vijek i po, do Napoleonovih ratova. Prema mnogim istorijskim zapisima poseban političko-diplomatski doprinos na konferenciji u Vestfaliji dao je venecijanski ambasador Alvis Kontarini koji će kasnije postati dužd. Paralelno sa ulogom na evropskom planu, kao i u odnosima sa državama na Apeninskom poluostrvu, posebno osjetljivim sa Svetom stolicom, država Venecija kao vjekovna „aristokratska republika“ svoje je strateške geopolitičke i ekonomske pravce dobrim djelom usmjerila prema prostoru jadranske obale sve do, takođe strateškog partnerstva, sa Istanbulom. Vitalnost Venecije i njeno vođenje politike na prilično sofisticiran način ogledali su se i u činjenici da su venecijanske vlasti na prostorima gdje su vladali prilično respektovali lokalne kulturne i etničke identitete. Zato nisu ostali zabilježeni „oproštaji“ sa Venecijom u trenutku njenog pada kao slavljenički i revanšistički, već kao neminovni rezultat kraja jedne epohe koju sada treba sagledavati između mita i realnosti. Sve zapravo ostaje kao bogatstvo višestrukog nasleđa koje je sada dragocjena osnova za savremenu saradnju u novim uslovima. Tokom izlaganja na simpozijumu govoriću o specifičnostima i rezultatima venecijanske diplomatije, posebno u dijelu njenog istočnojadranskog pitanja.

Ključne riječi: nasleđe Venecije, venecijanska diplomatija, istočnojadransko pitanje, saradnja u novim uslovima

Prof. dr Dragana Radojičić
Etnografski institut SANU
Beograd, Republika Srbija

*PRĆIJA ZLATOM VEZENA
ŠVILOM OPŠIVANA:
ODEVANJE OD NOVOGA
DO SPIČA U 18. VEKU*

Svrha ovog rada je da pruži pregled odevnih predmeta u 18. veku na prostoru Boke Kotorske od severa do juga. Naglasak je na čitanju poruka koje odeća prenosi kao što su: društveni status, starosna dob, pol, zanimanje, etnički i kulturni identitet, moralni stavovi, estetski elementi, klasna pripadnost. Istorijska literatura i arhivski zapisi, posebno prćije, izvorište su za ovaj rad. Kroz istoriju vladari, poput mletačkih vlasti, vekovima su se smenjivali, dok su ih stanovnici Boke Kotorske prihvatili u onoj meri u kojoj su, zapravo, između dva zla birali manje. Migracije su vekovna sudbina ovog veoma privlačnog geopolitičkog prostora, čija je geografska skučenost predstavljala antipod njegovoj kulturnoj širini. Rad sadržajno prevazilazi lokalni kontekst. Pomorstva delatnost je direktno je uticala na slojevitost kulture ovog prostora, dok je preplet uticaja Istoka i Zapada veoma izražen, kao i u drugim regionima pojedinih kulturnih zona na Mediteranu. Interesi dva sveta – Istoka i Zapada ostavili su svoj trag u odevnanju, stvarajući sintezu različitih kulturnih strujanja, usklađujući se sa specifičnostima ovoga podneblja i prilagođavajući im se, a Boka Kotorska je, uprkos svemu, čuvala svoje kulturne osobenosti.

Ključne reči: Boka Kotorska, Republika Svetog Marka, odevni predmeti, moda, travestiranja, arhivalije

Tatjana Rajković
JU Narodni muzej Crne Gore
Cetinje, Crna Gora

NARODNA NOŠNJA U PAŠTROVIĆIMA OD XV DO POČETKA XIX VIJEKA

Paštrovići su oblast koja se proteže od rta Zavale do Spiča, odnosno od „Babinog vira do Kufina“. Pogodan geografski položaj i blaga klima uslovlili su veoma rano nastanjivanje ovog područja, o čemu svjedoče materijalni ostaci još iz praistorijskog doba. Paštrovska plemena duž morske obale bila su orijentisana na more i pomorstvo i važili su za dobre trgovce i pomorce, među kojima je bilo više brodovlasnika i kapetana, a zabilježeno je i da su gusarili, naročito tokom 18. vijeka. Paštrovići su u prošlosti bili klasno društvo, čije se stanovništvo sastojalo od vlastele, kmetova i slobodnih seljaka. Period pod tuđinskom vlašću, u trajanju od oko 500 godina, obilježili su brojni ratovi i sukobi, a za sve vrijeme strane vladavine, Paštrovići su uspjeli da sačuvaju svoju vjeru, običaje, jezik i pismo. S obzirom na to da su se razvijali u mediteranskim privrednim i kulturnim uslovima održavajući pritom stalne veze s planinskim zaleđem, u njihovoj nošnji se, pored mediteranskih tragova i primjesa građanske evropske odjeće, susrijeću i elementi dinarskih nošnji. Na osnovu oskudnih podataka kroz raspoloživu literaturu može se zaključiti da se odjeća u starija vremena izrađivala u okviru domaće radinosti. Nošnja izrađena od sukna bila je mnogo zastupljenija po selima u zaleđu, čije se stanovništvo pretežno bavilo stočarstvom. Osim vune, u okviru domaće radinosti korišćeni su lan, žuka i konoplja. Od ovih sirovina žene su izrađivale platno od kojeg su šile košulje, ljetne suknje, faculete i slično, a takođe i djelove tekstilnog pokućstva. Svila je korišćena uglavnom kao uvozni materijal, mada je zabilježena izrada svile i u okviru domaće radinosti. Vremenom, ženska nošnja se mijenja i sve više se izrađuje od skupocjenih uvoznih materijala. U vrijeme razvijene pomorske

trgovine nošnja se, po uzoru na zapadnoevropsku odjeću, kreira i izrađuje najviše u krojačkim salonima Budve, Kotora, Dubrovnika i Venecije, od tkanina i ukrasa koje su u svoj kraj donosili paštrovski pomorci. U periodu od 15. do 19. vijeka nošnja je prilično bogata i raznovrsna, a nose se pojedini luksuzno izrađeni haljeci kakve nalazimo i u dobrotskoj i u spičanskoj nošnji. Muškarci su, pored svakodnevne bijele suknene nošnje, nosili i svečanu odjeću, koja je izrađivana od uvoznih i skupocjenih materijala. Već od 14. vijeka dobavljaju tanka sukna raznih boja, čoju, velur, brokat i različite materijale od svile. Do prve polovine 19. vijeka u Paštrovićima je nošeno starobokeljsko odijelo, koje potom počinje sve više da iščezava, da bi ga vremenom zamijenila nošnja koja je po kroju i materijalu istovjetna sa svitnom crnogorskom nošnjom.

Ključne riječi: Paštrovići, Venecija, narodna nošnja, tradicionalni materijali, more, zaleđe, Jovan Vukmanović

Doc. dr Miško Rađenović
Fakultet za biznis i turizam
Univerzitet Adriatik
Budva, Crna Gora

Dušan Medin, MA
Fakultet za kulturu i turizam
Univerzitet Donja Gorica
Podgorica, Crna Gora

OČUVANJE, PREZENTACIJA I VALORIZACIJA NASLJEĐA MLETAČKE REPUBLIKE U PAŠTROVIĆIMA

Autori će se fokusirati na zaostavštinu Mletačke republike na teritoriji Paštovića, koja se očitava u velikom broju materijalnog i nematerijalnog nasljeđa. Brojnost i raznovrsnost tragova ove kulture na paštrovskom tlu i među lokalnom zajednicom su očekivani, s obzirom na to da su Paštovići bili u njenom sastavu od 1423. pa sve do pada 1797. godine. Ukoliko imamo u vidu činjenicu da je riječ o kulturalnim procesima, društvenim kontaktima i drugim vidovima odnosa koji ne počinju i ne završavaju se u jednom istorijskom trenutku (već traju i prenose se i nakon formalnog prestanka vršenja vlasti), ali i to da je tokom kasnije austrijske, odnosno austrougarske uprave istočnom jadranskom obalom italijanski jezika zadržan kao zvanični – ne čudi obilje elemenata ove romanske kulture u Paštovićima sve do danas. U radu će se prikazati ključni segmenti mletačke zaostavštine, kao i one koja se s njom može direktno ili indirektno povezati: arhitektura, arheološki lokaliteti, pokretni i umjetnički fond, nematerijalna baština, naročito romanizmi/venecijanizmi i dalje zastupljeni u lokalnom govoru, kultura ishrane itd. Na kraju, pružiće se i konkretne smjernice za očuvanje, prezentaciju i valorizaciju (naročito turističku) mletačke baštine u Paštovićima, ali i ukazati na glavne izazove koji na tom putu predstoje.

Ključne riječi: Paštovići, Mletačka republika, kultura, kulturna baština, očuvanje, prezentacija, valorizacija, gastronomija, turizam

BILJEŠKE

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

This image shows a full page of blank handwriting practice paper. It features multiple sets of horizontal lines, each consisting of a solid top line, a dashed midline, and a solid bottom line, providing a guide for letter height and placement. The lines are evenly spaced and extend across the entire width of the page.

[illegible]

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Izdavač

Duštvo za kulturni razvoj „Bauo“
Petrovac na Moru

Za izdavača

Dušan Medin, MA

Urednik

Dušan Medin, MA

Dizajn i tehničko uređenje

MM Digital d. o. o.
Budva

Lektura i korektura

Katarina Pišteljić

Štampa

Opus3
Podgorica

Tiraž

100

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna biblioteka Crne Gore, Cetinje

ISBN 978-9940-828-03-5
COBISS.CG-ID 25871876

